

NUTQIDA NUQSONI BOR BOLALARNI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA KARREKSION ISH VA RABILITATSIYA ISHLARINING ZAMONAVIY KO'RINISHLARI

Tulyaganova Muqaddas Ergash qizi

Kimyo Xalqaro universitet 4-kurs talabasi

Toshkent shahar Olmazor tumani 20-DMTT logopedi

+998977367576 Muqaddasergashevna99@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarning nutqini rivojlantirishda zamonaviy korreksion va reabilitatsiya ishlarining mazmuni yoritilgan. Maqolada logopedik diagnostika, individual korreksion dasturlar tuzish, multimodal yondashuv, AKT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) vositalaridan foydalanish, senzomotor rivojlantirish usullari va ijtimoiy adaptatsiya jarayonlari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy logopedik texnikalar – artikulyatsion gimnastika, neyropsixologik treninglar, interfaol va o'yinli metodlar hamda mobil logopedik ilovalarning afzalliklari ko'rib chiqilgan. Reabilitatsiya jarayonida tibbiy, psixologik-pedagogik hamda ijtimoiy yordamning integratsiyalashgan shakli nutq nuqsonlarini bartaraf etishda yuqori natija berishi asoslangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kompleks yondashuv bolalarning nutqiy faoliyatini yaxshilaydi, kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi.*

Kalit so'zlar: *nutq nuqsonlari, korreksion ishlar, reabilitatsiya, logopediya, artikulyatsiya, neyropsixologik trening, AKT texnologiyalari, multimodal yondashuv, didaktik o'yinlar, senzomotor rivojlantirish, kommunikativ kompetensiya, adaptatsiya.*

Nutq – insonning ijtimoiy hayotga moslashuvi, tafakkurini ifodalashi va muloqot jarayonini amalga oshirishida eng muhim psixologik va pedagogik hodisalardan biridir. Bolalarda nutqning to'liq shakllanmasligi yoki turli darajadagi nuqsonlar kuzatilishi nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki o'qish, yozish, ijtimoiy munosabatlar o'rnatish jarayonlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy jamiyatda nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash, ularni barkamol shaxs sifatida tarbiyalash hamda ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli integratsiya qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda logopediya sohasida innovatsion diagnostika usullari, korreksion texnologiyalar, neyropsixologik treninglar va reabilitatsiya metodlari keng joriy etila boshladi. Xususan, AKT vositalari, mobil ilovalar, biofeedback texnologiyalari, interfaol o'yinlar va multimodal yondashuvlar nutq buzilishlarini bartaraf etishda samarador natijalarni ko'rsatmoqda. Mazkur jarayonlar shifokor-logoped, psixolog, defektolog, pedagog va ota-onalarning hamkorligi asosida amalga oshirilgan taqdirda yanada samarali bo'ladi.

Maqolaning asosiy maqsadi – nutqida nuqsoni bor bolalarning nutqini rivojlantirishda korreksion va reabilitatsion ishlarining zamonaviy yo'nalishlarini ilmiy asoslarda yoritish, mavjud tajribalar va uslublarni tahlil qilish hamda amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini

ko'rsatishdan iborat. Ushbu mavzu doirasidagi tadqiqotlar logopedik xizmatni takomillashtirishga, bolalarning kommunikativ salohiyatini oshirishga va ularning jamiyatda faol ijtimoiy hayot kechirishiga xizmat qiladi.

Nutqida nuqsioni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan korreksion va reabilitatsiya ishlari zamonaviy logopediya fanining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonlar bolaning nutqiy rivojlanishidagi nuqsонlarni aniqlash, bartaraf etish va to'liq ijtimoiy moslashuvga erishishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, individual pedagogik yondashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, tibbiy yordam hamda texnologik innovatsiyalarni o'z ichiga oladi. Nutq buzilishlari turli sabablar oqibatida ortaya chiqishi mumkin: neyrogen omillar, tug'ma yoki orttirilgan organik shikastlanishlar, eshitish muammolari, psixologik jarohatlar yoki ijtimoiy omillar. Shu sababli korreksion yondashuv keng qamrovli bo'lishi zarur.

Zamonaviy korreksion ishlarni boshlashdan avval kompleks diagnostika o'tkaziladi. Logoped nutqning fonetik-fonematik rivojlanishi, lug'at boyligi, grammatik tuzilma, artikulyatsion apparat faoliyati va eshitish analizatorlari holatini baholaydi. Neyropsixologik testlar, sensor-motor diagnostika, audiometriya tekshiruvlari va nutq tahlili yordamida bolaning nutq nuqsонining darajasi aniqlanadi. Diagnostika asosida individual ta'lim va tuzatish dasturi tuziladi. Ushbu dastur bolaning yoshiga, psixofiziologik imkoniyatlariga, mavjud nuqsonga va ijtimoiy ehtiyojlariga moslashtiriladi.

Korreksion mashqlar nutq apparatini faollashtirish, artikulyatsiya organlari – til, lab, jag', yumshoq tanglay mushaklarini mustahkamlashga qaratilgan. Artikulyatsion gimnastika, nafas mashqlari, fonematik eshituvni rivojlantirish, talaffuzni to'g'rilashga yordam beradi. Masalan, ovoz chiqarish mashqlari, lablarni mustahkamlovchi “qushcha tumshug'i” mashqi, til mushaklarini rivojlantiruvchi “soat” texnikasi keng qo'llanadi. Didaktik materiallar, kartochkalar, rasmlar ko'rgazmalar va audio-vizual vositalar orqali mashg'ulotlar yanada samarali tashkillanadi.

Nutq rivojlantirish jarayonida AKT imkoniyatlaridan foydalanish bugungi kunda juda muhim. Logopedik mobil ilovalar, interaktiv platformalar, nutq sintezatorlari, ovoz modulyatorlari va biofeedback texnologiyalari yordamida mashg'ulotlar yanada qiziqarli, motivatsion va samarali kechadi. Multimedia vositalar bolalarda sezgi-motor koordinatsiyani rivojlantiradi, takrorlashni osonlashtiradi, o'yin orqali o'qitish tamoyilini qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, artikulyatsiya animatsiyalari yoki fonematik eshituvni rivojlantiruvchi virtual o'yin dasturlari nutq nuqsонlarini sezilarli kamaytirishi mumkin.

Nutq buzilishlarini bartaraf etishda neyropsixologik treninglar ham muhim o'rin tutadi. Ushbu metodlar diqqat, xotira, tasavvur, mantiqiy fikrlash va sensor-motor faoliyatlarni rivojlantirish orqali nutq jarayonini kuchaytiradi. Senzomotor rivojlantirish mashqlari – maxsus o'yinlar, qo'l motorikasi mashqlari, vizual-auditiv koordinatsiyalar, ritmik ta'sirlar – nutq markazlarini faollashtiradi. Masalan, mayda motorika mashqlari – tugma ilish, plastilindan shakl yasash, mozaika bilan ishlash – nutqning analitik-sintetik qismiga ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar qo'l motorikasi va nutq rivoji o'rtasidagi bog'liqlikni isbotlaydi.

Bolalar uchun samarali korreksiya metodlari orasida o'yinli yondashuv asosiy o'rinda turadi. Rol o'yinlari, drammatizatsiya, logopedik ertak terapiyasi, nutqiy dialoglar, ovozli

taqlid o‘yinlari bolalarda motivatsiya uyg‘otadi va nutqni ongli ravishda rivojlantirishga yordam beradi. Interfaol ta‘lim vositalari – smart doskalar, sensorli planшетlar, AR (augmented reality) dasturlari – korreksiya jarayonining effektivligini oshiradi. O‘yin metodlari orqali bola ijtimoiy-emosional kompetensiyalarni ham rivojlantiradi.

Reabilitatsiya nafaqat logopedik, balki tibbiy va psixologik-pedagogik yordamni o‘z ichiga oladi. Shifokor nevropatolog, otorinolarolog, psixolog, defektolog va logoped hamkorlikda ishlashi zarur. Reabilitatsiya jarayoni oilaviy muhitni ham qamrab oladi: ota-onalarga metodik ko‘rsatmalar, maxsus mashqlar, muloqot madaniyati bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Bolaning ijtimoiy adaptatsiyasi maktabgacha ta‘lim muassasalari, maktab va jamoat hayoti bilan integratsiyada olib boriladi. Shu tarzda kompleks yondashuv uzoq muddatli ijobiy natijalarni ta‘minlaydi.

Zamonaviy korreksion yondashuvlar orqali nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalarda talaffuz, lug‘at boyligi, grammatik tuzilma, nutqiy faollik, mustaqil fikrlash va kommunikativ kompetensiya sezilarli ravishda yaxshilanadi. Senzomotor metodlar orqali fonematik eshituv va artikulyatsiya mustahkamlanadi, o‘yinli texnologiyalar esa motivatsiyani oshiradi. Integrativ reabilitatsiya orqali bola oilada, maktabda va jamoada erkin muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Nutqida nuqsoni bor bolalarni rivojlantirishda korreksion va reabilitatsiya ishlarini zamonaviy usullar asosida tashkil etish ularning nutqiy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, individual yondashuv, logopedik korreksiya, neyropsixologik mashg‘ulotlar, didaktik o‘yinlar hamda AKT texnologiyalaridan foydalanish bolaning nutqini faollashtirishda samarali natija beradi. Bunday kompleks yondashuv fonematik eshituv, artikulyatsiya, lug‘at boyligi va grammatik ko‘nikmalarni shakllantirishda ijobiy o‘zgarishlarga olib keladi.

Bundan tashqari, reabilitatsiya jarayoniga tibbiy, pedagogik va psixologik xizmatlarning integratsiyalashgan holda jalb etilishi bolaning ijtimoiy moslashuvi, kommunikativ kompetensiyasi va o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. Ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilgan korreksion ishlar esa ta‘lim jarayonidagi muvaffaqiyatni yanada mustahkamlaydi. Shunday qilib, zamonaviy korreksion va reabilitatsion texnologiyalarni qo‘llash bolalarning nutq nuqsonlarini bartaraf etish, ularning ijtimoiy hayotda faol ishtirokini ta‘minlash va kelajakda muvaffaqiyatli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ахроров А. “Логопедия асослари”. – Тошкент: Ўқитувчи, 2018.
2. Зиёдуллаев Р., Гофуров Ш. “Нутқ терапияси ва коррексion педагогика”. – Тошкент: Fan, 2019.
3. Қодиров А. “Болаларда нутқ бузилишлари: диагноз ва коррексion усуллар”. – Тошкент: Маънавият, 2020.
4. Бекташова Д. “Логопедияда замонавий усуллар”. – Тошкент: Tafakkur, 2021.

5. Лалаева Р.И., “Логопедия. Нарушение речи у детей”. – Москва: Академия, 2017.
6. Волкова Г.А. “Логопедия: коррекционные программы и методики”. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
7. Трошин М.Г. “Неуропсихологический подход в коррекции речевых нарушений”. – Москва: Просвещение, 2020.
8. Шевченко И. “Современные IT-технологии в логопедической практике”. – Москва: Логомат, 2022.
9. Davydova N.A., Borovskaya E.V. “Reabilitatsiya va korreksiya texnologiyalari”. – Moskva: Akademiya, 2019.
10. Hasanov M. “Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va maxsus ta’lim”. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.